

การดำเนินสงครามตามหลักยุทธศาสตร์

๔.๑ บทนำ

ในการทำสงคราม ปัจจัยที่จะอำนวยความสะดวกให้เป็นฝ่ายชนะสงครามนั้น นอกจากเรื่องทางยุทธศาสตร์ที่โลกความมาข้างต้นแล้ว ก็ยังมีเรื่องการทำเป็นสงครามตามหลักยุทธศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ยุทธศาสตร์นั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกกองทัพ ทั้งไทยและพม่าทางก็มีความชัดเจนในการทำสงคราม ย่อมจะต้องมียุทธศาสตร์ที่ดีมาก่อนแล้ว แม่ทัพนายกองในอดีตจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักยุทธศาสตร์หรือตำราพิชัยสงครามให้แตกฉาน นับแต่การเตรียมพล จัดทัพคัดเลือกแม่ทัพนายกองที่มีความสามารถ เตรียมการทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ จนกระทั่งออกรบ ซึ่งก็มีการจัดรูปทัพ ตกแต่งค่ายหรือรบ ทำจารกรรม และการทำกบฏก็ตำราพิชัยสงครามนั้น นอกจากจะเป็นคู่มือของแม่ทัพนายกองในการทำสงครามแล้ว ในบางฉบับยัง เป็นคู่มือที่จะแนะนำสั่งสอนถึงปรัชญาในการทำสงครามอีก ตลอดจนยังได้แนะนำอธิบายของการเป็นผู้นำซึ่ง เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับกองทัพ แต่เมื่อพิจารณาถึงตำราพิชัยสงครามหรือยุทธวิธีแต่โบราณแล้ว จะเห็นได้ว่ามักจะมีอิงไสยศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญ พิจารณาแล้วก็นักจะเป็นจริงตามนั้น เพราะลักษณะการรบในสมัยโบราณนั้นเป็นการรบโดยอาศัยฝีมือเป็นหลัก ทั้งประสิทธิภาพของอาวุธ-

^๑โปรดดู ตำราพิชัยสงคราม ของกรมศิลปากร.

^๒โปรดดู ตำราพิชัยสงครามของพม่า, กรมกว้อรศึกษาวิจัย ตีพิมพ์.

ยุทธโศภณก็ไปทันสมัยเหมือนปัจจุบัน เวลาไปถึงชั้นประจัญบาน ทั้งแม่ทัพนายกอง และทหารเลวของไซบีเรียคอยมือในการป้องกันชีวิตและพิฆาตข้าศึกศัตรู การรบในลักษณะนี้ ทหารจะต้องมีความกล้าหาญ นับทั้งแค้นนำทัพลงมา การรบที่ของเอาแม่ชีวิตเขาเลี้ยงตายเช่นนี้ ก็จำเป็นที่จะต้องปีจจัยอื่น ๆ สนับสนุนนอกเหนือจาก - ความกล้าหาญ ดังนั้น การที่ตำราพิชัยสงครามโบราณ มีเรื่องของไสยศาสตร์เข้ามาป้อนอิทธิพลนั้นก็คงจะเป็นอุบายอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดขวัญ กำลังใจในการรบ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแม่ทัพนายกองนั้น ๆ อีกว่าจะนำอุบายในการสร้างขวัญและกำลังใจมาสู่กองทัพใดอย่างไร

ในการทำสงครามนั้น ยุทธศาสตร์ของการทำสงครามขึ้นอยู่กับลักษณะ ๒ ประการ ที่จะเกิดขึ้นในสงคราม คือ

- ก. ทำการรุก
- ข. ทำการรับ

การรุก คือการนำพลเข้าทำลายกำลังของข้าศึก ส่วน การรับ นั่นก็คือ การยับยั้งหรือการปกป้องมิให้ข้าศึกทำการโหดประสงค์ การรับพลางออบพลาง หรือการถอยเพื่อเป็นอุบายทำลายกำลังข้าศึกให้ได้รับความเสียหายในการไล่ติดตามให้ไกลมากที่สุด และฝ่ายเราเสียหายน้อยที่สุดนั้น นับเป็นอาการรับด้วย

๔.๒ ปัจจัยที่กำหนดลักษณะสงคราม ในการแผขยายอิทธิพลทางการเมือง และการปกครอง ฝ่ายใดที่ทำการจะโค่นล้มหรือเอกลิทธิโค ๆ ของฝ่ายปรปักษ์ ก็ต้องทำสงครามด้วยการรุก แต่ถาประสงค์จะรักษาดินแดนหรือเอกลิทธิของตนเท่านั้น ก็อาจจะเลือกใดทั้ง ๒ อาการ คือ จะรุกหรือรับก็ได้ หรือทั้งสองอย่างก็ได้

ดังในกรณีของพระเจ้าตะเบงชเวตี้ พระเจ้าบุรงนอง พระเจ้าอลองพญา หรือ พระเจ้านังระ ในฐานะแม่ทัพฝ่ายพม่า ใ้ทำสงครามในลักษณะทำการรุก ก็เพราะ ของการจะไ้คิดแผนกลอุบายอันสิทธิ์ทาง ๆ ของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา เช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โดยยกทัพไปตีหงสาวดี ในลักษณะทำการรุก ก็เพื่อประสงค์จะไ้คิดแผนและเอกสิทธิ์ทางฝ่ายพม่า

การทำสงครามในลักษณะทำการรุกนี้ โดยมากมักจะต้ง เป็นฝ่ายที่มีกำลังเหนือกว่า (ไม่เฉพาะแต่จำนวนทหาร นับทั้งความสามารถและเครื่องอุปกรณ์แห่งกำลังทั้งปวงด้วย) และพร้อมเพรียงกว่า ส่วนฝ่ายที่รู้สึกว่าจะถอยกว่า มักจะเลือกทำการรับ แต่ในกรณีของกรุงศรีอยุธยานั้นต้งยกเว้น ในทางโอกาสเพราะมั่นใจในกำแพงและคูเมืองมาก จึงมักจะตั้งรับภายในเมือง

การรุกทางยุทธศาสตร์นี้ ทำให้ไ้เปรียบที่อาจจะทำการเป็นเบี้ยบนสิ่ง ยอนนิตีระในการเลือกญีประเทศ และเลือกเวลาไ้ตามใจ เป็นการบังคับให้ ฝ่ายรับจำเป็นต้งปฏิบัติตาม พลเมืองและทหารฝ่ายรุกยอมปีใจอีกเต็ม ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการสงครามยิ่งนัก การรุกที่ถูวิธีจึงเป็นการทอนกำลังของศัตรู และ ทวีกำลังของตนเองไปพร้อมกัน สำหรับผลเสียของการทำสงครามในลักษณะรุกรนั้น อยู่ในระยะทางการเงินทัพมักจะไ้ลด ถ้าไม่มีการเตรียมการให้พร้อมแล้ว จะเป็น ภัยพิบัติมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งกำลังบำรุงเป็นปัญหา ต้งจัดการให้ดี - ๒ กว มีเช่นนั้นจะเกิดวามระส่ำระสายในกองทัพ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

^๒ กรมยุทธการทหารบก, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่านั้น ผลักกันเป็นฝ่ายรุกและรับกันตลอด ในฝ่ายไทยนั้น อาศัยที่กรุงศรีอยุธยาที่ตั้งอยู่ในลักษณะยุทธศาสตร์ที่ดี ถ้ามีผู้นำที่ดี ประกอบด้วยแล้ว เพียงแต่ตั้งมั่นอยู่ในเมือง และคอยแต่งทหารไปลอบตีฝ่ายข้าศึก เพื่อตัดการลำเลียงการส่งกำลังบำรุงเสมอ ๆ ก็สามารถจะรักษาอาณาจักรไว้ได้ แต่ถาเปลี่ยนแผนการรบ (ยุทธศาสตร์) เสียบ้าง ก็จะได้ผลดียิ่งขึ้น เพราะพม่าต้องเดินทางมาทางหงสาวดีมาก ขอมเสียเปรียบ ดังกรณีของสมเด็จพระนเรศวร ฯ เมื่อทรงทราบว่ามียี่สิบหมื่นมา แทนที่จะตั้งรับในกรุง กลับทรงไปตั้งรับที่พม่านอกกรุงแล้วยังใช้วิธีการรุกในเชิงรับเสียอีกด้วย ด้วยความเป็นผู้นำที่สามารถอย่างยิ่ง ทำให้พระองค์ได้รับชัยชนะเสมอมา

พิจารณาถึงการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่าในช่วงสมัยอยุธยาแล้ว จะเห็นว่ายุทธศาสตร์ในการรบของทั้งสองฝ่ายไม่ได้ใช้แผนการรบอะไรมากนัก เว้นเสียแต่การตั้งรุกและรับเท่านั้น ส่วนยุทธวิธีการรบที่ใช้โดยมากก็คือ ลอบให้กองทัพลำเขาไปแล้วปิดล้อมอีกที่หนึ่ง ทั้งในการรบของพม่านั้นใช้อุบายทางยุทธศาสตร์เชิงการเมืองมากกว่าทางการทหาร จะโดยยุยงให้แตกแยกกันหรือใช้ไสศึกก็เป็นเรื่องที่ปรากฏมาแล้ว ซึ่งการรบชนะเช่นนี้ก็ดูไม่มหัศจรรย์อะไร

แต่อย่างไรก็ดี ลักษณะการทำสงครามในสมัยโบราณนั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการจึงจะทำให้รบชนะ ทั้งนี้ถ้าคู่สงครามอยู่ในลักษณะไม่ได้เปรียบเสียเปรียบกันเท่าไรแล้ว ก็ย่อมมีพลังที่จะต่อต้านกันได้ การทำสงครามในลักษณะการรุกและรับจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อยังพลาขึ้นมาโดยไม่คาดคิด ก็อาจจะพ่ายแพ้ไถ่กายกาย ดังในกรณีที่พม่ายกมาตีไทยสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในครั้งนั้น พระเจ้าตะเบงซเวตี้เป็นแม่ทัพ อาศัยที่กรุงศรีอยุธยาอยู่ในลักษณะยุทธศาสตร์การตั้งรับดี พม่าตั้งทัพล้อมอยู่นาน ๆ เสบียงอาหารสำหรับกองทัพก็หมดไปทุกที จึงถอยทัพกลับ แต่ก็คาดสภาพการณ์ได้ว่าไทยจะกองส่งทัพไปตีโค่นล้าง พระเจ้าหงสาวดีก็ใช้อุบายให้กองทัพมุน้อยสองข้างทาง ให้

รบคอไทยถลำเข้าไปในทีลอม พม่าก็โอบคอบให้ไทยอยู่ในตงและเข้าเข้าไปในที่สุด
ครั้งนั้นพม่าจับทั้ง พระบาทสมเด็จพระบรมราชาและพระราเมศวรไว้ได้

๔.๓ การดำเนินการทำสงครามในลักษณะตั้งรูกและตั้งรับ

ดังโลกกล่าวแคววการทำการทำสงครามในรูปของการรูกนั้น ต้องพยายามทำ
ลายกำลังของข้าศึกให้มากที่สุด การทำสงครามระหว่างไทยกับพม่านั้นถ้าพิจารณา
ดู ฝ่ายพม่าออกจะเป็นฝ่ายรูกมากกว่าฝ่ายไทย ผู้นำทัพพม่าที่ฉลาด โดยมากมักจะ
ตีหัวเมือง ฝ่ายเหนือของไทยให้อยู่ในอำนาจเสียก่อน แล้วจึงมาตั้งค่ายล้อมกรุงศรี
อยุธยา ในระหว่างที่ทั้งค่ายล้อมก็อาศัยหัวเมืองที่ตีได้ส่งเสบียง ยิ่งในคราวพระ
เจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีไทยครั้งพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๑๐๖ พม่าได้นำเอาปืน
ใหญ่ขนาดใหญ่กว่าเอาเขามา พร้อมทั้งจึกกำลังทัพเรือใหญ่คอยสู้กับทัพเรือของไทย
ที่บรรทุกันใหญ่มาซึ่งค่ายพม่าอีกด้วย ได้ทำลายเรือรบของไทย จนไม่สามารถจะ
ออกมายังป็นเขาค่ายพม่าได้ พม่าก็เอาปืนมาตั้งยิงใกล้พระนคร ถูกบ้านเรือนหัก
พังไปมาก ทางกรุงศรีอยุธยาของยอมเจรจารับสงบศึกกับพม่า^๑

ในปี พ.ศ. ๒๑๑๑ พม่าโดยพระเจ้าบุเรงนองได้ยกทัพมาตีไทยอีกครั้ง
นี้หัวเมืองเหนือ ภาคจันทบุรีโลกขึ้นกับทางฝ่ายพม่า ทำให้ไทยเสียเปรียบยิ่งขึ้น

สงครามคราวนี้ในพงศาวดารพม่าว่า เมื่อกองทัพหงสาวดีเข้ามาตั้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์, ไทยรบพม่า, หน้า ๑๘-๒๐.

^๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, พระราชพงศาวดารพม่า, หน้า ๑๘๘ - ๑๙๓.

^๓ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ, เรื่อง เกม, หน้า ๔๕๕.

ลอมกรุงแล้ว พระเจ้าหงสาวดีเรียกแม่ทัพทั้งปวงประชุมปรึกษากิจที่จะตีกรุงศรี-
 อโยธยา พระมหาอุปราชาเห็นว่ากำลังกองทัพที่ยกมาตีมาก ควรจะตีหักเอาพระนคร
 ทุกด้านให้พรอบกันทีเดียว เพราะชาวันไป จะเกิดความลำบากควยเรื่องเสบียงอา-
 หาร อีกประการหนึ่ง ถ้าเข้าไปถึงตึกนั้นก็ทำการโอบนั้น จึงเห็นว่าควรจะรีบเข้า
 ระดมตีเอากรุงศรีอยุธยาเสียให้ไคไคโดยเร็ว พระเจ้าหงสาวดีไม่เห็นชอบ ควยวา
 กรุงศรีอยุธยามีแนวล้อม เป็นที่แข็งขันมั่นคงไม่เหมือนเมืองอื่น แลว่าการที่ไทยจัด
 ป้อมกันบ้านเมืองก็ตระเตรียมไว้เป็นอย่างดีสามารถ ถึงคนอยก็อาจจะสู้คนมากไค
 คายกเขาคือทุกคางคังว่าจะเสียวีพลอมตายมากนั้ ฉวยตีไคไคคังคากก็พะกัันเสีย
 ทีชาศึกทุกทัพ จึงทรงให้ตีพระนครแต่คางควันออกคางคเดียว ควยคูเมืองยังแคบ
 คางคอื่นเป็นแคให้ลอมเอาไว้ พระเจ้าหงสาวดีทรงย้ายคางคหวงมาคังทีไคลวัด
 มเหยงค์คางคางควันออก ไคคองทัพพระมหาธรรมราชาไปเพี่ยวคักคคนคางคสงมา
 ไคหมาก (เพื่อคทำคางคและคหอบ) แลให้พระมหาอุปราชาเป็นคผู้คอำนวยคการทีพระ
 นคร ให้คั่งคางคแนวแรกคางคูเมืองออกไปประมาณ ๓๐ เสน แลควอย ๆ เคคู้ค
 รุกเขามา ชुकคินคทำคสนามเพลาะ และคณคเชิงเทิน แลเอาไม้คาลปักกรายเป็นเสา
 ระเบียคกันเป็นที่ยิงไปคางคในกรุง แต่ในกรุงก็ยิงปืนใหญ่มาคูกคพวกพวคคตายมาก
 มาก ไคเวลา ๒ เดือน จึงคั่งคางคางคไคคคูเมืองไค เพื่อระคณคณคูเมือง* ก
 ูกคฝายไทยยิงมากยิ่งขึ้น เพราะไคลคมาก พมาคองคักไม้คาลคทำคหอบคังคัวไฟพรพล
 ระคณคณคูเมือง พมาคพยายามคทำคันคโดยคพลคเข้าเป็นคคนเมืองคคางคคังคก็คไม่คสำเร็จ

* ไปรคคคบทที่ ๖ หน้าที ๙๙-๑๐๖ เรื่อง "เมืองคหวงในคานะยุคค-
 คศาสตร์คางคณคศาสตร์" คผู้คทำควิทยาคณคพนธ์ มีคข้อคังคเกตุคเกี่ยวกับเรื่องคการคณคคูเมือง
 เป็นคางคางคออกคไป.

พระเจ้าบุเรงนองจึงให้พุนดินเป็นโคก ให้สูงกว่ากำแพงอยุธยา เช่นปืนใหญ่ขึ้นไป
ตั้งยิงเขาไปพระนคร* แต่ก็ไม่มีผล เพราะในเมืองพากันป้องกันอย่างเข้มแข็ง
พระเจ้าหงสาวดีพยายามตีกรุงศรีอยุธยาอยู่ถึง ๕ เดือน ก็ไม่ได้ผล แต่สงคราม
ของไทยขณะนั้นก็มาถึงที่สุด เมื่อพม่าใส่พระยาจักรีเป็นไส้ศึกเข้ากรุงศรีอยุธยา
ได้บัญชาการรบแทนพระยาราม ก็ได้พาขานเมืองไหวอควายแกพม่า ในวันอาทิตย์
เดือน ๙ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๑๒ คิดเวลาตลอดเมืองมาได้ ๕ เดือน

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ โปรดให้เจ้าพระยาโกษา (ขุนเหล็ก)
เป็นแม่ทัพใหญ่ไปตีพม่า ซึ่งไทยก็เดินทัพเข้าพม่าหลายเส้นทาง ไปประชุมพลที่
เมาระตะมะแล้วตีหัวเมืองรายทางไปจนถึงพุกาม ก็ตั้งค่ายล้อม พม่าใช้วิธีตั้งรับไม่
ยอมออกมารบควย ลอบขนานจนเสียบึงอาหารอัตรัดคัต พอถึงฤดูฝนก็คิดจะเลิกทัพ
แต่เจ้าพระยาโกษามีอุบายในการเลิกทัพ ซึ่งก็ดวงพม่าได้สำเร็จ พม่าไม่กล้ายก
ทัพตามตีทัพไทย^๒

* การที่ต้องพุนดินจนเป็นโคกสูงกว่ากำแพงเมืองนั้น เนื่องจากในสมัยนั้น
ปืนใหญ่ทำการยิงได้เฉพาะแนวอนเท่านั้น น่าเสียดายที่โลกดินอันเป็นป้อมปืนพม่า
ปัจจุบันไม่มีซากเหลือ จะโดยถูกไฟไหม้หรือถูกซุกดินไปทำอิฐเสียหมด แต่ที่วัดป้อม
ปืนรามัญนั้นยังอยู่ ภายว่อาจจะ เป็นเพราะโลกดินนั้นใช้เป็นที่สร้างโบสถ์ และวิ
หาร เลยไม่มีใครกล้าไปซุกและทำลาย

โปรดดู กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ., พระราชพงศาวดารพม่า,
หน้า ๒๒๓ - ๒๔๔ และสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า ๕๕

ไทยเอง เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกพญายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา และถูกเป็น
แตกสิ้นพระชนมน์นั้น ก็ไม่กล้าตามเพราะกลัวเป็นกตอุบาย พม่าก็เดินทัพถอยไปอย่าง
สบาย พอรู้ว่าไม่ใช่อุบาย ก็ตามไม่ทันเสียแล้ว

สงครามไทยกับพม่าในครั้งสุดท้ายแห่งกรุงศรีอยุธยานั้น ก็แสดงถึงยุทธ-
ศาสตร์และยุทธการของทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะการรุก ก็เป็นครั้งสำคัญ ด้วยเป็น
สงครามที่ไทยต้องเสียอิสรภาพแก่พม่า พงศาวดารของพม่าบันทึกไว้ว่า สงคราม
คราวนี้พม่ามีแม่ทัพใหญ่มา ๒ คน คือ มังมหานรธา และสีหปติ (ไทยเรียกเนเมียว
มหาเสนาบดี) โดยมทานรธาเป็นแม่ทัพใหญ่ฝ่ายใต้ เดินทัพข้ามภูเขาบรรทัดมาออก
ทางเมืองกาญจนบุรี โดยตีเมืองมะริดและตะนาวศรีไว้ได้แล้ว ก็ตีหัวเมืองปลาย
ทางเขามาตลอด แล้วก็มาตั้งทัพใกล้กรุงศรีอยุธยา ส่วนสีหปตินั้นเป็นแม่ทัพใหญ่ฝ่าย
เหนือ บันทึกว่าเดินทัพใหญ่มาจากฉะเชิงเทราและชุมพรมาตั้งทัพที่พิษณุโลก รุกตีหัวเมืองทาง
เหนือของไทยลงมาตลอดเช่นกัน และเดินทัพมาตามด่านนำเจ้าพระยา มาตั้งค่าย
ประชิดกรุงในวันที ๒๐ มกราคม พ. ศ. ๒๓๐๕ ในระยะแรกนั้น ทางกรุงศรี-
อยุธยาตั้งรับรักษาพระนครอย่างเข้มแข็ง อาศัยที่ป้อมปราการดี และมีลำน้ำลำ
คลองเป็นคูขวาง พม่าจึงตั้งเมืองไทรโยค เป็นแนวทวารวญ พม่าก็ไม่ยอมถอยทัพ แต่
ไค้ไปหาที่คองกันทัพรอเวลาให้น้ำหลาก เมื่อน้ำหลากถึงมือขุนทวารวญรอบกำแพงพระ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๒, หน้า ๒๖๐.

กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, พระราชพงศาวดารพม่า, หน้า ๑๑๘ - ๑๓๖.

๓ ในสงครามคราวเสียกรุงเมื่อปี ๒๑๑๒ นั้นเราคาดกันว่า ถ้าสามารถจะ
สะกัดกันไว้จนน้ำท่วม พม่าก็จะถอยทัพไป ในครั้งนี้เมื่อน้ำท่วม พม่าก็ไปตั้งค่ายบนที่
ดอนไม่ดอนไปง่าย ๆ ในคราว พ. ศ. ๒๑๑๒ เชื่อว่าถ้าพม่าไม่โตกรุงศรีอยุธยา ก็คง
จะไม่ถอยทัพ เพราะน้ำมาเช่นคราวนี้ก็ไม่ได้.

นคร เขาเป็นใหญ่ขึ้นยิ่งในกรุง ทั้งลอบพระนครกวักขึ้นยิ่งขึ้นกว่าเก่า พลเมืองใน
กรุงออกจะชักสนเสปียงอาหารไปตามกัน (ก่อนหน้านั้นพม่าคงจะปล่อยให้มีการ
เขาออกภายในกรุงตลอดจนทำการค้าได้ ทั้งจะเห็นในระยะนั้น นี้เรือสินค้าชาว
ต่างประเทศมาค้าขายตามปกติ) เมื่อมีงมหานรธาถึงแก่กรรม เนเมียวสีหบดี บัง
คับมิชชาทัพตนุเคยว ก็ยิ่งทำให้การสู้การเขมตั่งขึ้น เพื่อตัดการส่งเสปียงบำ
รุงไคสำเร็จ ไพรพลในกรุงก็อคอยาก ไม่สามารถจะทำหน้าที่ป้องกันเมืองได้เต็ม
ที จึงเสียกรุงแกกกองทัพพม่า ในจดหมายเหตุความทรงจำ ไคบันทึกไว้ว่า^๑ เสีย
กรุงเมื่อวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ พม่าตีเขาทางซางวังก่อน จากบันทึกของ
ม. ตูร์แปงว่า ในครั้งนั้นฝ่ายไทยอ่อนแอถึงขนาด จึงทำให้ตองพายแพ ครั้งหนึ่งมี
กัปตันเรืออังกฤษไคมาช่วยรบป้องกันเมืองอยู่ระยะหนึ่ง ก็เกิดเหตุบาดเจ็บทางตอน
ตัวออกไป^๓

ในส่วนการรับนั้นเป็นการล้อมเมือง จึงเป็นแค่เขาเป็นใหญ่ตั้งกันทั้ง
ฝ่าย พม่าตั้งค่ายที่วัดกุเขาทอง วัดท่าการอง แลวตั้งค่ายรายล้อมตองมาที่วัด
กระชาย วัดพลับพลาชัย วัดเต่า วัดสุเรนทร วัดแดง ทางคานตะวันตก ตั้งเป็น

^๑ กรมศิลป์ากร, จดหมายเหตุความทรงจำ กรมหลวงนรินทรเสเทวี ตีพิมพ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎากนิ
(พระนคร. ๒๕๐๑.) หน้า ๑.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และ พระราชพงศาวดาร
ฉบับพระพนรัตน์ ว่าเสียดกรุงวันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีกุน.

^๓ ม. ตูร์แปง, เขียน, "วาระสุดท้ายของอยุธยา" ส. ศิวรักษ์ แปล
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๔, ฉบับที่ ๔ (พ. ศ. ๒๕๑๐). ๔๔ - ๕๗.

ใหญ่ยิ่งเข้าไปในพระนคร ฝ่ายชาวไทยก็ให้ขามออกไปตั้งค่ายกันพระนครไว้ทุก
 คาน คานเหนือคั้งที่วัดหน้าพระเมรุ ที่เพี้ยยศ คานตะวันออก ตั้งที่วัดมณฑป วัด
 พิษัย วัดเกาะแก้ว คานใต้ให้ขุนนางจีนคุมพวกจีนลงไปตั้งค่ายที่บ้านสวนพลู พวก
 คริสต์ตั้งค่ายที่ริมวัดพุทไธสวรรย์ คานตะวันตกให้กรมอาสา ยกเหล่าตั้งค่ายที่
 วัดไชยวัฒนาราม^๑

จากบันทึกในพระราชพงศาวดารแสดงให้เห็นว่า ทหารไทยในช่วงนั้น
 ขาดประสิทธิภาพหลายประการ แม้แต่การยิงปืนก็บรรจุดินปืนไม่ได้อัตราส่วน ทำ
 ให้การทำสงครามต้องตกอยู่เป็นเบี้ยล่างตลอด ทักษะที่แน่นอนไว้ว่าจะมีแม่ทัพนายกอง
 ที่สามารถ ทั้งยุทธวิธีการรบก็ไม่พิสดารอะไร แต่ฝ่ายไทยเรากลัวอ่อนแอยิ่งกว่า
 เพราะพระมหากษัตริย์ก็ไม่เอาภาระในเรื่องบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระจุล-
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

"เจ้าฟ้าพระซึ่ง เป็นพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตเสีย เหลือแต่ลูกซึ่ง
 กำลังเคี้ยวขวากัน จะหาที่มีความสามัคคีกันถึง ๒ คน พุ่เป็นคู่
 คีคักไม่มี หงพระเจ้าแผ่นดินก็เป็นคนที่โงกเขลา อันไม่มีใคร
 เกรงใจที่จะกล่าวถึงและประกาศโดยตรง"^๒

การรบที่กล่าวมาข้างต้นโดยตลอดนั้น โดยมากมักจะเป็นการตั้งรุกเสีย
 มากกว่า ซึ่งต่อไปก็จะกล่าวถึงการทำสงครามโดยวิธีการตั้งรับบ้าง

การทำสงครามโดยวิธีตั้งรับทางยุทธศาสตร์นั้น มีประโยชน์ที่จะรัก

^๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชพงศาวดาร, ไทยรบพม่า, หน้า ๓๖๕.

^๒ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุความทรงจำ, กรมหลวงนรินทรเทวี,

หากำลังของคนไว้ เหมาะสำหรับฝ่ายที่มีกำลังน้อยจะเลือกใช้ ฝ่ายรับไม่ตองเสีย เวลาในการนำพลเข้าไปในดินแดนข้าศึก จึงสามารถจะใช้เวลาอันนั้น สำหรับการเตรียมการรับได้ ฝ่ายรับยอมรู้จักภูมิประเทศดี เพราะยุทธภูมิอยู่ในดินแดนของตน แต่ดาฝ่ายรุกมีกำลังมากและสามารถ จะปิดล้อมการคมนาคมของฝ่ายรับได้มิดชิด ฝ่ายรับก็จะคอย ๆ กอนกำลังลง และเมื่อทำศึกขึ้นแตกหัก ฝ่ายรับก็มักจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ค่ายเหตุฉะนี้ สมเด็จพระนเรศวรจึงมักจะทรงไปตั้งรับข้าศึกศัตรูภายนอกพระนคร แลไวชยุทธวิธีรุกในการทำสงคราม ทำให้พระองค์ประสบผลสำเร็จในการรบ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในช่วงที่พม่ายกทัพมาตีไทย ในครั้งที่เรียกว่าศึกเก้าทัพนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า และกรมพระราชวังบวราก็ทรงใช้วิธีออกไปตั้งรับข้าศึกนอกราชธานี ในการรบที่ลาดหญ้า กาญจนบุรีนั้น กรมพระราชวังบวราทรงใช้วิธีรุกออกไปตั้งค่ายล้อมพม่า ซึ่งตั้งค่ายบนภูเขา ให้อวิธีสกัดไม่ให้ส่งเสบียงบำรุง ในที่สุดพม่าก็แตกทัพถอยไป

ในการตั้งรับนั้น สมเด็จพระนเรศวรนอกจากจะทรงจัดทัพออกไปสกัดกอนถึงพระนครแล้ว ในทางเมืองหลวงก็ทรงจัดเตรียมการปกป้องเมืองอย่างเต็มที่ จัดปืนใหญ่ไว้ตามชอกกำแพง และได้จัดให้มีกองทัพเรือคอยลาดตระเวนอีกด้วย ทั้งยังแต่งกองกำลังเข้าโจมตีค่ายของพม่าอยู่เนือง ๆ

ยุทธวิธีที่ใช้การตั้งรับครั้งสำคัญ จะเป็นครั้งที่ พระมหาอุปราชายกกองทัพเข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๕ เรื่องราวสงครามครั้งนี้

^๑ กรมยุทธการทหารบก, ตำรายุทธศาสตร์, หน้า ๒๒๖.

^๒ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า ๑๑๔ - ๑๖๑.

"ในหนังสือพงศาวดารไทยกับพงศาวดารพม่าติดกันแต่เพียงพล
 ความ แกเนื้อเรื่องประกอบกันถึงแก่คนจนปลาย วาพระมหา
 อูปรุชาที่มีความรักนกราม ทูลพระเจ้าหงสาวดีว่า พระเคราะห์
 ยิ่งร้ายนัก พระเจ้าหงสาวดีทรงซักเคือง กวาดในที่ประชุมขุน
 นางข้าราชการบริพารของพระมหาอูปรุมา ทรงทูลขออาสาทำ
 เมืองไทยอีก พระเจ้าหงสาวดีจึงให้เกณฑ์กองทัพ ๓ เมือง คือ
 กองทัพเมืองหงสาวดี ให้เจ้าเมืองวาปะโร เป็นทัพหน้า พระ
 มหาอูปรุชาเป็นจอมพลคุมทัพลอง พระเจ้าแปรคุมทัพแปรทัพ
 หนึ่ง และกองทัพหนึ่ง จำนวนพลประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ คน ยก
 มาตีกรุงศรีอยุธยาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ค้ำกันทั้งสามทัพ
 และสั่งให้พระเจ้าเชียงใหม่คุมเสบียงอาหารลงมาทางเรือ
 กองทัพบกที่ยกมาราวนั้น กองทัพพระมหาอูปรุชาเดินทัพลง
 ทัพแปรและกองทัพหลัง เดินทัพมากาญจนบุรี เขามาแล้ว
 ก็มาตั้งประชุมทัพที่ตะพังกรู"

ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาเวลานั้น สมเด็จพระนเรศวรพระที่นั่งไค้ ๓๗
 เสวยราชย์ไค้ ๓ ปี ในระยะนั้นทรงเกณฑ์ทัพจะเตรียมไปรบกับพม่า ก็ได้รับใ
 บอกจากเมืองกาญจนบุรีว่า ไค้ชาวทางหงสาวดีเตรียมกองทัพจะมาตีไทย จึงทรง
 ระดมพลชายที่ประชุมทัพจากบางซวดในसानพระนครไปตั้งที่ทุ่งป่าโมก แขวงเมือง
 วิเศษชัยชาญ อันอยู่ในแนวทางเดินทัพของพม่า ที่จะมาจากทางด่านพระเจดีย์สาม
 องค์และทางเหนือ ครัสสั่งให้หัวเมืองตามทางที่ข้าศึกจะยกมา เตรียมตัวให้ครอบ
 ครัวพลเมืองหลบไปอยู่เสียในป่า และให้พระยาราชบุรีจัดพลเป็นกองโจรแยกย้าย
 กันไปซุ่มคอยตีค้ำเคียง เสบียงอาหารและเรือสะพานทำลายทางข้างหลังกองทัพข้า
 ศึก และจัดกองทัพหน้าให้พระยาศรีไสยณรงค์เป็นนายทัพ พระยาราชอุทยานนท
 เป็นยกบัตร์ ยกไปซัดตราทัพข้าศึกอยู่ที่ค้ำนำท่าคอยแขวง จังหวัดสุพรรณบุรี พอไค้

๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราช, หน้า ๔๘.

ข่าวว่าข้าศึกยกเข้ามาถึง เมื่ออายุจนบุรีแล้ว สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ ก็เสด็จออกจากพระนคร เมื่อวันอาทิตย์ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๒ เสด็จ พยุหยาตราทางชลมารค ทำพิธีขึ้นไม้อวมนามที่ตำบลหลุมพืด ตั้งทัพชัยตำบลม่วง หวาน^๒ ทรงประทับแรมอยู่ ๓ ราตรี พอถึงวันขึ้น ๑๒ ค่ำ เสด็จยกกองทัพหลวง มีจำนวนพล ๑๐๐,๐๐๐ คน ออกจากทุ่งป่าโมกไปเมืองสุพรรณบุรี ทางบ้านสามโก้ แคว้นบ้านด่านสุพรรณบุรีที่ท่าท้าวอุทอง ได้ตั้งทัพรับที่หนองสาหร่ายในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนยี่นั้น ทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายพม่าต่างก็มีกองสอดแนมคอยกราบทูลจอม ทัพทั้ง ๒ ฝ่าย ให้ทราบวาททั้ง ๒ ข้าง อยู่ไม่ห่างกัน ทางฝ่ายพม่าเห็นว่าทัพไทย มีกำลังน้อยกว่า จึงเห็นว่าควรจะเอากำลังคนมากเข้าทุ่มเทศ์ไม่ให้ทันตั้งตัวคิด ถัดไต่ทีก็จะตามตีเข้าถึงกรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายไทย สมเด็จพระนเรศวรฯ ทรง คาดวาคงจะไต่รบกันในวันสองวันเป็นแน่ เพราะกองทัพใกล้กันอยู่แล้ว ทรง จัดทัพเป็นกระบวนเบญจเสนา ๕ ทัพ คือ ทัพที่ ๑ ซึ่งเป็นกองหน้า ไทพระยา สีหราชเคโชชัยเป็นนายทัพ พระยาพิชัยรณฤทธิ์เป็นปีกขวา พระยาวิจิตรณรงค์เป็น ปีกซ้าย ทัพที่ ๒ กองเกียกกาย ให้พระยาเทพอรุณ เป็นนายทัพ พระยาพิชัย- สงคราม เป็นปีกขวา พระยารามคำแหง เป็นปีกซ้าย ทัพที่ ๓ กองทัพหลวง สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นจอมพล พระมดวยสมเด็จพระเอกาทศรถ เจ้าพระ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐ - ๕๑.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ, หน้า ๔๖๗.

^๓ สมเด็จพระนเรศวรฯ คำทรงราชูปถัมภ์, ไทยรบพม่า, หน้า ๑๓๐ - ๑๓๑.

^๔ เข้าใจว่าตามพิไชยสงครามคงจะเป็นอักษรนาม อันเป็นวิธีรบกลางทุ่ง คูตำราพิไชยสงคราม, หน้า ๔.

มหาเสนา เป็นปีกขวา เจ้าพระยาจักรี เป็นปีกซ้าย ทัพที่ ๔ กองยกกระบัตร์
 ไทพระยาพระคลัง เป็นนายทัพ พระราชสงคราม เป็นปีกขวา พระรามรณภพ
 เป็นปีกซ้าย ทัพที่ ๕ กองหลัง ไทพระยาทายน่า เป็นนายทัพ หลวงหลุทัยเป็น
 ปีกขวา หลวงอภัยสุรินทรเป็นปีกซ้าย ในวันจันทร์เดือนนี้ แรม ๒ ค่ำ กองทัพ
 ไทพร้อมรบตั้งแต่เช้า พอทรงแต่งพระองค์ทรงเครื่องพิชัยยุทธเสร็จ เวลา ๗
 นาฬิกา ไทยินเสียงปืนดังสนั่นอยู่เบื้องหน้ากองทัพ จึงทรงโถมมาเร็วรีบไปสืบข่าว
 ไทความว่า กองทัพของพระยาศรีไสยณรงค์ที่ยกลงหน้าออกไป ไทปะทะกับกำลัง
 ขาคีที่ตำบลคอนเฒ่าขาว สมเด็จพระนเรศวรทรงรับสั่งว่าไม่ได้สั่งให้ไปรบกลับ
 ไปรบ^๒ พวกนายทัพนายกองถวายความเห็นว่าจะส่งกองหนุนขึ้นไปช่วย
 สมเด็จพระนเรศวรไม่ทรงเห็นด้วย ตรัสว่า กองทัพกำลังแตกฉานลง มาเช่นนี้
 ส่งกองหนุนขึ้นไปช่วย ก็จะไม่ผลอยแตกลงมาด้วยกันเท่านั้น จึงรับสั่งให้จมนทิพเสนา
 กับจมนราชอำมาตย์ขึ้นมาไปประกาศให้ทหารในกองทัพพระยาศรีไสยณรงค์รีบหนี
 เอาตัวรอด และพร้อมกันนั้นให้บอกกองทัพต่าง ๆ ในกองทัพหลวงซึ่งจัดเป็นกระ
 บวนทั้งรับ "เบญจเสนา" พร้อมอยู่แล้ว เตรียมตัวออกตีโคตออบขาคีโคตันทิที่โค

^๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชทานภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงอธิบายว่า "ความทรงนี้ในหนังสือ
 พระราชพงศาวดารมีแต่ว่า ไทพระยาศรีไสยณรงค์ยกไป หากกล่าวว่ให้ไปลาด
 ตระเวนไม่ ข้าพเจ้าพิเคราะห์ความตามเรื่อง เห็นว่าไปให้ไปรบ จึงไม่มีทัพหนุน
 เมื่อพระยาศรีไสยณรงค์ขึ้นไปรบ จึงถูกตัดสินว่ามีความผิด" เพียงอ้าง, หน้า ๑๓๕.

๗ เบญจเสนา หมายความว่าถึงกระบวนการจัดทัพเป็นหาสวนด้วยกัน ถ้าเป็น
 กองทัพใหญ่ จะมี ทัพหลวง ทัพหน้า ทัพหลัง เกียกกายและยกบัตร์ ในทัพนั้น ๆ อาจ
 จะจัดเป็นกระบวนเบญจเสนาได้อีก เช่นทัพหลวง จัดแยกเป็นหาสวนคือ กองหน้า
 กองหลัง นายทัพ ปีกซ้ายและปีกขวา คำอธิบายของพลโทคำเนิร เลขะกุล

รับอาณัติสัญญา ทหารพม่าไล่ตามทหารไทยมาไม่เป็นขบวน เมื่อตกอยู่ในวงล้อม
 ของไทย สมเด็จพระนเรศวรก็ทรงให้อาณัติสั่งกองทัพยกเข้าโจมตีโอบล้อมซำศึก
 พรอบกัน กองทัพพม่าก็เสียทีแตกหนีไม่เป็นกระบวน เจ้าพระยาไชยานุภาพ
 และเจ้าพระยาปราบไตรจักรได้ยิงเสียงพลและเสียงฆ้องกลองศึกอึงคะนึง ก็
 เรียกมันครั้นครั้น กางหูหูทางกิริยาป่วน เดินเป็นขบวนใหญ่เร็วไปด้วยกำลัง
 คูกมัน^๒ พาเอาสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถเข้าไปในหมูกกลาง
 ซำศึก มีแต่ตุ้รังคบพาทกับทหารรักษาพระองค์ตามติดไป ทัพที่รบไล่ไล่ซำศึกตาม
 ซำพระที่นั่งไม่ทัน เพราะในเวลานั้นกำลังรบพุ่งกันโกลาหล ฝุ่นฟุ้งตลบจนมีควัน
 ไปทั่วทิศ พวกนายทัพนายกองไม่เห็นว้างพระที่นั่งไปไหน จนเวลาผ่านไป
 ทอดพระเนตรไปเห็นพระมหาอุปราชาทรงพระคชาธาร ยืนปักข้างอยู่ในร่มไม้
 กับข้างท้าวพระยาอีกหลายตัว จึงทรงทราบว้างพระที่นั่งตกอยู่ท่ามกลาง
 กองทัพหลวงของซำศึก แต่สมเด็จพระนเรศวรพระสติมันไม่หวั่นหวาด คิดเห็นใน
 ทันทีว่า ทางสงครามที่เอาชัยชนะได้คืออยู่ทางเดียว จึงทรงทาพระมหาอุปราช
 ทรนซางเพื่อเป็นเกียรติประวัติสืบไป ความตอนจบซางนี้ ในพระราชพงศาวดาร
 ฉบับหลวงประเสริฐ ใค้บันทึกไว้ว่า

ศูนย์วิทยพัทยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ รวง ศยามานนท์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา, หน้า ๑๓๔

- ๑๓๕.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชนิพนธ์, หน้า ๒๗๕.

^๓ สมเด็จพระนเรศวรทรงราชานุภาพ, พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, หน้า ๕๔.

^๔ สมเด็จพระนเรศวรทรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า ๑๓๗.

"เมื่อโกศลธำรงควมหาอุปราชานั้น สมเด็จพระนารายณ์พิตร
เป็นเจาคูของปีน ณ พระหัตถ์ของชาวทมิฬหนึ่ง อนึ่ง เมื่อกษัตริย์
อุปราชที่ข้างออกมาอยู่นั้น ทวณมหาอุปราชในนั้นตูลงถึง
กิน และเอาคืนขึ้นใส่เลา กรังนั้นมหาอุปราชาคือธำรงกาย
ในที่นั้น และธำรงพระยาไชยาบุภาพ ซึ่งทรงและโกศลธำรง
มหาอุปราชและมีชัยขณะนั้น พระราชทานให้ชื่อเจ้าพระยาปราบ
หงสา"^๑

พระราชพงศาวดารพม่าบันทึกความเหตุการณ์ตอนนั้นว่า

"จึงเจ้าเมืองซาปะโร (มาจากชะโร) เห็นสมเด็จพระนารายณ์
กษัตริย์สยาม ขึ้นพระกุษาธารตรุงรีเข้ามาที่ข้างพระที่นั่งคน จอม
พหลพมาฉะนั้น ก็เปิดประตูออก ชวนนำอันที่ตนซื้อออก หวังจะจับ
เขาใจมูประจันสะพักขุนชางพระที่นั่งพระเจากรุงสยาม แต่ชาง
คู พาเขาตั้งประมุขต่อชางอรินทรราชคัสกรโม กลับหัน ๆ วัรี ๆ
ชาง ๆ แควหวนเขาโถมแทง เอาชางพระที่นั่งทรงขององค์พระ
มหายูวะราชาเข้ามาโดยเค็มกำจั่ง ยูวะมหายูวะราชาทองใสชาง
พระที่นั่ง เขาปะทะกันแทงชางตักน้ำมันอันกาลโหระอาละวาด
ของนายทหาร เอกของพระองค์เองจนอดนู แพบจะรับรองทานกำ
ลั้งไม้ไหว ทลายลิ้นเขไปงชอนชางพระที่นั่งพระมหายูวะราชาถูก
แทงบวกลแผลฉกรรจ์ฉีกกายแผล โลหิตตกทรวคเขไปแพบจะลม
ลึงกาที่ ชัยขณะนั้นมีปืนยิงมาเปรียงหนึ่ง ท่วงกลางชางชางไทย
คองพระมหายูวะราชาขนาดนั้นพระทัยชบอยู่กับชางพระที่นั่ง
ความหาญทองเขไปช่วยประคองพระองค์ไว้"^๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ หนา ๔๖๓ - ๔๖๔.

^๒ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, พระราชพงศาวดารพม่า.

การทำสงครามครั้งยิ่งใหญ่ระหว่างไทยกับพม่าอีกครั้งหนึ่งนั้น เห็นจะเป็นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ. ศ. ๒๓๒๘ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ครองราชย์อยู่ ในครั้งนั้นพม่ายกทัพเข้าตีไทยถึง ๕ ทัพ จึงเรียกสงครามครั้งนั้นว่า "ศึกเก้าทัพ" สงครามครั้งนี้แสดงให้เห็นการไชยทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่างคี่เยี่ยม ตลอดจนการตั้งรุก ตั้งรับ แผนการรบต่าง ๆ น่าสนใจยิ่ง นับเป็นเกียรติประวัติสูงส่งสำหรับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และสมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรฯ ที่ทรงเป็นผู้บัญชาการรบ จนพม่าแตกทัพยกกลับไป

๔.๕ ลักษณะการรบ

นอกเหนือจากยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของการรบแล้ว การดำเนินการตามแผนรุกและรับก็ปฏิบัติการโดยแม่ทัพหรือผู้นำทัพนั้นได้เป็นไปตามแผนการรบหรือตามตำราพิไชยสงครามที่กำหนดซึ่งก็ขึ้นอยู่กับยุทธภูมิ ดังในกรณีที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ แห่งฝรั่งเศสยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งเสียกรุง พ. ศ. ๒๑๑๒ นั้น ทรงใช้วิธีตั้งทัพล้อมกรุงศรีอยุธยาโดยรอบ ทั้งปิดการคมนาคมที่สำคัญในสมัยนั้น คือ ทางน้ำ ไม่ให้มีการส่งกำลังบำรุงใดเลย ทั้งระดมพลเข้าตีกรุงศรีอยุธยาทางด่านตะวันออกขางเคียง คอยเห็นว่าด่านนี้ไกลทางปืน จึงขามน้ำเข้ามาตั้งค่ายพยายามที่จะระดมพลเข้าตี แต่ก็ไม่สามารถจะเข้ากรุงได้ คอยมีการคาดสถานการณ์ทางด่านการรุกของพม่าได้ จึงระดมกำลังเข้าป้องกันทางด้านนี้กันอย่างเข้มแข็ง "ถึงแม้ว่าทางพม่าจะปลุกhorบแคว่นำปืนใหญ่ขึ้นตั้งโหมยิงกราดเขาไปในพระนคร และทำบันไดเป็นกำแพงเข้าปล้นพระนครเป็นหลายครั้ง ก็ต้องเสียเรือพลตายเป็นจำนวนมาก" เวลาปล้นเบืองนั้นถึงจะไม่มีกำบังก็ไวกัดแวงว่า

ฝ่ายที่ตั้งรับนั้น จะใช้วิธีรับอย่างไร แต่เมื่อพิจารณาถึงเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์ทรงยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ นั้น เวลาจะเข้าตีนั้น กองทัพฝ่ายไทยได้เตรียมพร้อมที่จะรับการต่อต้านจากฝ่ายรับ ซึ่งทางเชียงใหม่ได้ตกแต่งการป้องกันเมืองไว้อย่างแข็งแรง โดยให้อาณาประชาราษฎร์เป็นทอน ๆ เอาเชือกผูกแขวนรายไว้ที่บนเสมากำแพงเมืองโดยรอบ ตั้งกระต๊อบเตรียมคุ้มกรวกรายปูลง และเคียนน้ำมันยางไว้อย่างรอน สำหรับหว่านสกัดข้าศึกไม่ให้เข้าเมืองได้นัก ในฝ่ายไทยนั้น คาคอไว้ว้าวว่าจะต้องพบกับกรับเข่นนี้ จึงมีการเตรียมให้ทหารทั้งหมดแต่งกายสวมใส่เครื่องหนัง ที่มีกลิ่นหอมและทวนสำหรับจะรับไม่ชุง และถือเชือกถือโล่ผ้าใบค ฝาแวม สำหรับจะป้องกันกรวกรายปูลงและน้ำมันยางอันร้อน สมเด็จพระนารายณ์ทรงบัญชาการรบ ให้เอาบันไดใหญ่ยอยพาดสำหรับปีนเข้า ในขณะที่เดียวกันให้ยิงปืนใหญ่เข้าไปตามเชิง เเทินทุกป้อมพร้อม ๆ กัน การรบในลักษณะรุกนี้ข้าศึกที่ปิกำลังพลมากกว่า อาวุธยุทธภัณฑ์ที่ฝ่ายเชียงใหม่เตรียมสำหรับตั้งรับไม่พอ ดังนั้นในชั่วระยะเวลาวันเดียวก็ทรงตีเชียงใหม่ได้

การทำสงครามโดยไชยยุทธวิธีแบบดวงข้าศึกนั้น ก็ได้มีการไชยยุทธวิธีแบบนั้นกันเสมอ ทั้งฝ่ายไทยและพม่า ดังเมื่อครั้งพระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตี้ยกทัพมาตีไทยเมื่อ พ. ศ. ๒๐๕๑ นั้น กองทัพทางฝ่ายพม่าไม่สามารถจะตีกรุงศรีอยุธยาได้ ควยทางไทยนั้นตั้งรับอย่างแข็งแรง ทั้งหัวเมืองเหนือก็ยังเป็นของเรา อดู ตลอดเวลาที่พม่าตั้งทัพล้อม ไทยได้ส่งกองทหารเข้าโจมตีตัดกองลำเลียงเสบียงอาหาร ทำให้พม่าต้องล่าถอย เมื่อพม่าล่าถอยไปได้ ๓ วัน ฝ่ายไทยก็จัด

^๑ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เรื่องเกม, หน้า ๘๗.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เรื่องเกม, หน้า ๘๘ - ๑๐๐.

ทัพออกติดตาม ทางฝ่ายพม่าเมื่อรู้จักทัพตั้งรับโดยแบ่งกองทัพเป็น ๓ กอง มี
 ปีกขวา กองกลาง และปีกซ้าย ปีกซ้ายและขวาให้มาชุมนุมกองทัพไทย และให้ทั้ง
 สองกองเข้าตีคานขวางพร้อมกัน เมื่อปะทะกับกองกลางแล้ว ในครั้งนั้นไทยต้อง
 เสียแม่ทัพนายกอง ตลอดจนจนสมเด็จพระราเมศวร พระมหินทราธิราช ต้องถูกจับ
 เป็นเชลย เพราะหลงอุบายเคียดพิศคำเขาไปตกอยู่ในวงล้อม ยุทธวิธีเช่นนี้
 เมื่อครั้งเจ้าพระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพยกไปตีพม่า ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์
 นั้น พม่าไม่ยอมออกมารบด้วย ใดแต่ตั้งรับอยู่ในเมืองอังวะ ล้อมอยู่นานๆ กองทัพ
 ฝ่ายไทยก็เริ่มมีปัญหาเรื่องเสบียงอาหาร จำเป็นต้องล่าทัพ แต่เป็นการถอยทัพ
 แบบไชยยุทธวิธีหลอกพม่า โดยการลวงพม่าว่าถอยทัพ เสร็จแล้วก็แต่งทัพไว้ ๒
 ข้าง ชุ่มอยู่ เมื่อใดเวลาจู่โจมเผด็จศึกพม่าที่ล่าถอย พวกทหารพม่าในเมือง
 ก็ต่างพากันออกมาเก็บทรัพย์สินที่เหลือตกค้าง และตามตีทัพไทยไปด้วย เมื่อพม่า
 มาอยู่กลางวงล้อม ทัพไทยก็โจมตีพม่าทั้งป็นและการรบประจัญบาน พม่าต้องกลับ
 เข้าเมืองแทบไม่ทัน ในวันรุ่งขึ้นเจ้าพระยาโกษาธิบดีก็แต่งหนังสือแจ้งพม่าว่าจะ
 ถอยทัพ พม่าก็เกรงว่าจะถูกลวงอีก ไม่กล้ายกทัพออกมา ใดแต่ปิดประตูเงียบ
 ทัพไทยก็ล่าถอยไปอย่างสะดวกสบาย^๒

ดังนั้นแม่ทัพที่ลี้ภัย ยอมไม่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้กลยุทธ์หลอกวงได้
 เขาอาจจะสังหารทัพก็ได้เมื่อจำเป็น แต่ก็ต้องปฏิบัติอย่างรวดเร็ว จนซาคักจับ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗. และโปรดดู พระราชพงศาวดารพม่า,
 หน้า ๑๔๙ - ๑๕๐.

^๒ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เรื่องเกิม, หน้า ๗๘ - ๘๘.

ไม่ได้ ไล่ไปทัน การถอดทัพอาจจะเป็นอุบายดวงข้าศึก เพื่อให้ข้าศึกเสียการทรง
 ตัว แล้วเขาก็จะกบฏสถานการณ์ เพื่อหาโอกาสและช่องทางนำกำลังย้อนกลับคืน
 มาโจมตี เพื่อเอาชนะให้ได้ในที่สุด และถ้าจะถือว่า การถอดทัพนั้นเป็นการรบรุกเพื่อ
 ชัยชนะ ก็ไม่ผิด แม่ทัพจะทำสงครามด้วยการเคลื่อนไหวที่ว่องไว รวดเร็ว การ
 เข้ายึดของเขาจะฉับพลันทันที "ดังสายฟ้าที่ขยาดานสวรรค์ทั้งเก้าชั้น" ลงมา การ
 ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ จึงถือเป็นเรื่องสำคัญ ดังในกรณีการไซกัลยุทธคดีที่ไค
 กลาวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใ
 ไปรอดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา เป็นแม่ทัพยก ยกทัพไปตีเมืองเวียงตนาม ซึ่งการ
 รบในครั้งนั้น เจ้าพระยาบดินทรเดชาได้นำเอายุทธวิธีมาลวงฉนวน จนทัพญวนต้อง
 แยกพ่ายไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑พิชัย วาสนาสง, ตำราพิชัยสงครามของซุนจู้และเงาจี้, กำลัง
 ตีพิมพ์, หน้า ๔๓-๔๔.